

БОГОСЛУЖБОВІ ТЕКСТИ В ДУХОВНИХ ТВОРАХ ПОРФИРІЯ ДЕМУЦЬКОГО («ЛІТУРГІЯ» ДЛЯ МІШАНОГО ХОРУ)

Проаналізовано особливості написання богослужбових текстів у духовних творах П. Демуцького, зокрема в автографі «Літургії» для мішаного хору, віднайдену автором статті в архіві НБУВ. Композитор написав цей твір на початку ХХ ст., проте свого часу він так і не набув поширення у богослужінні, бо його одразу заборонили до друку і виконання. У цьому переконає інформація, уміщена П. Демуцьким 1921 року в автографі «Літургії». Рукопис містить: «Літургію» для мішаного хору (51 хоровий номер) і додатки (21 номер). Текст релігійного змісту П. Демуцький написав українською і церковнослов'янською мовами, ноти – одними почерком і чорнилом. Твір відповідає канонам жанру і богослужбового процесу. Наголошено, що в духовних музичних творах уміщувати релігійні тексти українською мовою стало можливим лише у 1920-ті роки, коли рішенням Помісного собору 1921 року їх було дозволено друкувати і виконувати. Тому й П. Демуцький у «Літургію» вписує, крім церковнослов'янського, ще й український текст, узявши за основу перший переклад початку 1920-х років. Унікальність цього рукопису полягає в тому, що в ньому вміщено три мовні варіанти тексту, що загалом не характерно для більшості духовних опусів українських композиторів. Щоб виконувати такі піснеспіви у наш час, нерідко потрібне їх редагування, а часом – і нова підтекстовка. Сучасні хори можуть співати «Літургію» для мішаного хору П. Демуцького як українською, так і церковнослов'янською мовами.

Ключові слова: духовна музика, літургія, богослужбові тексти українською мовою.

Увагу сучасних музикознавців усе більше привертає творчість композиторів, діяльність яких протягом багатьох десятиліть була забороненою або замовчуваною. Нерідко така ситуація складалася з окремими їхніми творами, зокрема духовними. Як відомо, авторська духовна музика лише протягом останніх десятиліть повертається у богослужіння, у виконавський репертуар і в науковий обіг, привертаючи увагу шанувальників і дослідників. Крім того, у наш час в Україні у церковних богослужіннях відновлюється українська мова. З цією метою використовуються українські переклади біблійних текстів: Біблія П. Морачевського (1863), Біблія І. Огієнка (1922–1926, 1940), Службник УАПЦ (1995), Службник УАПЦ КП (2012). На основі цих перекладів свого часу українські композитори створили авторські служби й окремі музичні опуси. У наш час ці піснеспіви привертають увагу і дослідників, і виконавців. Вони звучать в сучасному богослужінні і в концертних програмах, зокрема: «Всенічна», «Літургія» Григорія Давидовського; «Всенічна», «Літургія», «Вінчання» Якова Яциневича; «Літургія» № 1, «Літургія» № 2 Олександра Кошиця; «Літургія», «Служба визволення», «Вінчання» Петра Гончарова; «Літургія», «Подячний молебень», окремі номери до «Всеношної Служби» Миколи Леонтовича; «Літургія», «Літургія для хору й народного співу», хори до служби Василя Великого та «Всеношна», «Панахида» Кирила Стеценка; «Вінчання» Якова Степового; «Літургія» для мішаного хору, «Літургія» для жіночого хору Порфирія Демуцького.

У багатьох духовних музичних творах, призначених для виконання під час богослужінь, часто трапляються кілька варіантів підтекстовок – «гражданською», церковнослов'янською, давньоукраїнською, українською. Це пов'язано з тим, що на початку ХХ століття українські композитори, уміщуючи кілька мовних варіантів релігійного тексту, прагнули повернути українську мову у церковні богослужіння, щоб краще донести до слухачів зміст молитов. У цьому переконує й рукописна збірка літургійних творів Порфирія Демуцького.

Постать Порфирія Демуцького, його багатогранна культурно-мистецька діяльність, особливо фольклористична, постійно привертала увагу багатьох дослідників – М. Грінченка¹, С. Барика², Климентія Квітки³, М. Гордійчука⁴, Л. Яценка⁵. Так, «Ліра та її мотиви» і «Збірник народних пісень для народних хорів П. Демуцького. 1-й десяток» свого часу високо оцінювали В. Доманицький⁶ і К. Квітка, наголошуючи, що ці видання мають важливе значення у поширенні української народної музичної творчості серед народу.

Сучасні музикознавці О. Богданова і Ю. Медведик у передмові до факсимільного видання збірки «Ліра та її мотиви»⁷ розкрили передумови створення П. Демуцьким кантів і псалмів, охарактеризували їх жанрові й репертуарні особливості. О. Засадна⁸ розглянула стилістичні особливості церковної музики композиторів київської хорової школи у першій половині ХХ ст., зокрема й творів П. Демуцького, П. Гончарова, О. Кошиця, Я. Яциневича. Автор цієї статті охарактеризувала творчу співпрацю П. Демуцького і хорової капели України «Думка»⁹, а також виявила жанрові й стилістичні особливості «Літургії» для мішаного хору, віднайдені в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Свого часу ця «Літургія» так і не набула поширення у богослужіннях, серед виконавців і дослідників творчості П. Демуцького, бо одразу була заборонена до друку і виконання. 1921 року композитор вмістив в автографі «Літургії» документ такого змісту: «Цей твір П. Демуцького ще за часів царату було надіслано, по умовинах того часу, до Синодської цензури, але десять років пройшло, поки його було повернуто з написом, що «за простонародність изложения и искажение тональности воспрещается к печатанию и употреблению в церквах»¹⁰.

¹ Грінченко М. Історія української музики. Київ: Спілка, 1922. С. 259–266.

² Барик С. П. Д. Демуцький [некролог] // Життя й Революція. 1927. № 6. С. 433.

³ Квітка К. Порфирій Демуцький. Коментарі та примітки до статті «Порфирій Демуцький» // Квітка К. Вибрані статті: у 2 т. / упоряд., авт. передм. та комент. А. Іваницький. Київ: Муз. Україна. Ч. 2. 1995. С. 79–129.

⁴ Гордійчук М. П. Д. Демуцький // Фольклор і фольклористика. Київ: Муз. Україна, 1979. С. 202–205.

⁵ Яценко Л. П. Д. Демуцький: Нарис про життя і творчість. Київ: Держ. вид-во образотв. мистецт. і муз. літ., 1967. 45 с.

⁶ Доманицький В. Ліра и її мотиви // Киевская старина. 1903. Т. LXXXIII, ноябрь. С. 109–111.

⁷ Демуцький П. Ліра та її мотиви. Додатки. Біографічні матеріали / упоряд., покажч. О. О. Савчук; передмови О. В. Богданової та Ю. Є. Медведика. Харків: Видавець Савчук О. О., 2012. 310 с.

⁸ Засадна О. В. Українська церковно-музична творчість 20-х років ХХ століття: жанрові пріоритети та стилістичні особливості (на прикладі доробку композиторів київської хорової школи): дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 Теорія та історія культури (Мистецтвознавство) / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2014. 207 арк.

⁹ Марущак М. Порфирій Демуцький та хорова капела «Думка»: невідомі сторінки творчої співпраці // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 113: Композитори і музикознавці Київської консерваторії (1923–1941): зб. ст. Київ, 2015. С. 257–269.

¹⁰ Демуцький П. Піснопіння Божественної Літургії. Музика П. Демуцького [для мішаного хору] // НБУ ім. В. І. Вернадського. Інститут рукопису. П. Демуцький. І 35932. [1900–1905]. 36 арк.

Спираючись на цю інформацію, маємо можливість визначитися з часом написання «Літургії». Так, на першій сторінці рукопису наклеєно поштову марку, датовану 11 травня 1906 року. Отже, це час, коли П. Демуцький відправив завершену «Літургію» до Синоду. Інших даних про час написання цього твору немає. Тому можна вважати, що її було створено протягом 1900–1906 років.

Завдяки новим матеріалам знаємо про дві літургії П. Демуцького – «Літургію» для мішаного хору і «Літургію» для жіночого хору. Кожна з них дає багату й цікаву інформацію для аналізу стилю композитора, культурно-мистецького контексту їх побутування, особливостей виконання.

Мета статті – охарактеризувати релігійні тексти «Літургії» для мішаного хору за її рукописом, віднайденим в архіві НБУВ.

На початку ХХ ст. духовну музику писали провідні українські композитори: Григорій Давидовський, Яків Яциневич, Олександр Кошиць, Петро Гончаров, Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Яків Степовий, Порфирий Демуцький. Духовна творчість П. Демуцького цілком відповідала тогочасним тенденціям. До того ж, вона живилась родинними духовними традиціями¹. У дитинстві Порфирий відвідував служби, співав на кліросі. Навчаючись у Київській духовній семінарії (1876–1881), він створив канти («Про Страшний Суд», «Кант Святій Варварі», «Кант ангелу Хранителю»), які 1903 року склали першу унікальну збірку лірницьких творів «Ліра та її мотиви». З часом композитор написав «Літургію» для мішаного хору (1900–1905), а в останній період життя – «Літургію» для жіночого хору (1922).

Віднайдений в архіві НБУВ рукопис «Літургії» має формат 30×40. Привертає увагу передусім розбіжність між назвами, зазначеними на титульній і на першій сторінках автографа. На твердій палітурці українською мовою написано: «Піснопіння Божественної Літургії. Муз. П. Демуцького», а на першій сторінці автографа, перед нотним матеріалом, – церковнослов'янською: «Пѣснопѣнія Божественной Литургии приспособленные для сельскихъ хоровъ П. Демуцкимъ». Очевидно, таку розбіжність у написах назв було допущено під час оформлення рукопису в архіві НБУВ.

Рукопис містить: «Літургію» для мішаного хору (51 хоровий номер) та додатки (21 номер: «Акафістні приспівки» – 11 ікосів; незавершені твори – 9). «Літургію» написано за канонами жанру і богослужбового процесу. Вона містить такі піснеспівки: дев'ять Херувимських і лише один «Вечері Твоєї Тайної, Сину Божий»; три «Достойно є» і один «Тобою радується». Зважаючи на переважання одних піснеспівків над іншими, «Літургію» для мішаного хору слід вважати належною до чину Літургії Іоанна Златоуста із залученням піснеспівків (всього чотири) з Літургії Василя Великого («Тобою радується», «Вечері Твоєї тайної, Днесь») та Літургії передосвячених Дарів («Нині сили Небесні», «Псалом № 33»).

У «Літургії» є всі найбільш важливі складові служби, а деякі твори мають кілька різновидів: «Трисвяте» – три варіанти, «Милість миру» – чотири, «Достойно є» – три; «Херувимська» – дев'ять; «Благословен Грядий» – два. Проте є і неповні розділи у «Літургії», а саме початковий (антифонний). Композитор написав лише зображальний антифон («Благослови, душе моя, Господа» на вибрані строфи псалма – 102:22)² та Блаженний антифон («У Царстві Твоєму, згадай про нас, Господи» (рядки 1–3, 6 з п'ятої глави від Матвія). Другого антифону немає.

¹ Батько композитора – Данило Демуцький здобув церковну освіту і був священником Свято-Покровської церкви у селі Янишівка Тарашанського повіту.

² «На всяком месте владычества Его: благослови, душе моя, Господа».

В автографі «Літургії» нотний текст написаний одними почерком і чорнилом. Є в ньому окремі виправлення: змінені деякі слова, дописані нотні знаки, часом редакційно виправлений нотний матеріал, додано одну підтекстовку. Так, вербальна основа втілена у двох варіантах – церковнослов'янський та український. Їх П. Демуцький написав у різний час: церковнослов'янський – на початку ХХ ст., і він є у всіх номерах «Літургії». Його запис здійснено за «гражданським правописом», «змішаною граматиною» (наприклад, аллилуя – алилуя – алилуія – алилуїя тощо). Припускаємо, український текст міг бути вміщений 1921 року, коли було дозволено створювати й виконувати церковні твори українською мовою. «Літургія» містить п'ятнадцять піснеспівів з українською підтекстовкою. Проте не у всіх номерах П. Демуцький вписував текст повністю, інколи наведено лише початкові фрази твору. Тому україномовні номери можна розподілити на два види: повні, які містять весь текст, і неповні – лише якусь його частину. До повних належать: «Слава. Єдинородний Сине», «У Царстві Твоїм», «Херувимська» № 5, «Милість миру» № 1, «Тебе співаємо» № 1, «Ми бачили світ істинний»; до неповних – «Прийдіть, поклонімося», «Херувимська» № 1, «Херувимська» № 2, «Херувимська» № 3, «Херувимська» № 7, «Херувимська» № 8, «Милість миру» № 4, «Творяй Ангели Своя духи»¹, «Нехай повні будуть уста наша».

Оскільки текст українською мовою є не скрізь, цілісність його змісту можна зрозуміти, скориставшись транслітерацією давньоукраїнських слів, наприклад: «Спаси насъ Сыне Божій, воскресъ възъ мертвѣхъ поющія ти: Аллилуя» слід вимовляти так: «Спаси нас Сине Божий, воскреси із мертвих поюція ти: Алилуя» («Прийдіть, поклонімося»); «Видихомъ Свѣтъ истины, пріяхомъ Духа Небесного, обрѣтохомъ вѣру истинную, Нераздѣльннѣй Тройцѣ покланяемъся: Та бо насъ спасла есть» – «Відіхом Світ істинний, пріяхом Духа Небеснаго, обрїтохом віру істинную, Нераздільній Тройці покланяємся: Та бо нас спасла есть» («Ми бачили світ істинний»).

Найчисленніший розділ з неповним текстом – це розділ херувимської пісні. У ньому найяскравіше виявляється турбота композитора про те, щоб богослужбові тексти були зрозумілими слухачеві. Так, він добирає до одного слова кілька варіантів його перекладу (наприклад, *милость мира* – *милість миру/спокою*). Особливо потребують удосконалення переклади релігійних текстів українською. Так, переклад першого рядка «Херувимської» («Іже херувими тайно образующе») має кілька варіантів. Слово «образующе» частіше перекладають «уявляємо», хоча потрібно – «являємо», «виявляємо» (тобто уподібнюємося херувимам). П. Демуцький вдається до різних тлумачень слова «образующе», пропонуючи: «уявляємо» і «виявляємо». Правильне вживання слова («виявляємо») містять «Херувимські» № 5 та № 7.

Вписувати релігійні тексти в музичних творах українською мовою стало можливим лише у 1920-ті роки, коли рішенням Помісного собору 1921 року було дозволено друкувати церковні музичні твори на українські слова. Тому П. Демуцький у «Літургії» подає їх і українською, узявши за основу перший переклад початку 1920-х років, який увійшов у тогочасну богослужбову практику. Унікальність твору композитора полягає в тому, що він містить три мовні варіанти тексту, що загалом не характерно для більшості духовних творів українських композиторів. Щоб виконувати їх у наш час, нерідко потрібне редагування, а часом – і нова підтекстовка. Сучасні хори можуть співати «Літургію» для мішаного хору П. Демуцького як українською, так і церковнослов'янською мовами.

¹ Український переклад (неповний) утілено в іншу молитву, а саме «Милість миру».

Очевидно, композитор, працюючи регентом сільського церковного хору, міг доповнити церковнослов'янський і український тексти і виконувати «Літургію» під час богослужінь. На це вказує передусім оригінальна назва твору «Піснеспіви Божественної Літургії пристосовані П. Демуцьким для сільських хорів». У часи діяльності П. Демуцького основою церковних хорів були саме жіночі голоси. Тому окремі номери з «Літургії» композитор видав 1922 року. Так, у київській друкарні І. Чоколова вийшла друком «Літургія» для жіночого хору, яка має тринадцять спільних творів з «Літургією» для мішаного хору. А саме: «Мирна ектенія», «Мала ектенія», «Святий Боже» № 2, «Мирна ектенія» № 2, «Херувимська» № 7, «Отця і Сина», «Милость мира» № 3. У них переосмислено виконавський склад: сопрано, альт, тенор, бас у мішаному викладі відповідають голосам перших і других сопрано та перших і других альтів у жіночому. В інших творах («Прийдіть, поклонімося», «Святий Боже» № 1, «Святий Боже» № 3, «Алилуя», «Прохальна ектенія», «Милость мира» № 4) композитор використав тонально-інтервальну транспозицію.

У мовному й музичному аспектах ці літургії зближують лише два твори: «Херувимська» № 7¹ (мішаний хор), яка відповідає «Херувимській пісні» (жіночий хор), та однойменний твір «Прийдіть, поклонімося». Інші піснеспіви мають однаковий вербальний текст, проте різний музичний матеріал: «Херувимська» № 5² (мішаний хор) та «Херувимська пісня» (жіночий хор); «Милость мира» № 1 (мішаний хор) та «Милість спокою» № 1, № 2 (жіночий хор); а також однойменні – «Ми бачили світ істинний», «Нехай повні будуть уста наші», «Єдинородний Сину».

Отже, «Літургію» для мішаного хору П. Демуцького вперше розглянуто у контексті його українських богослужбових творів. Ця тема пов'язана з культурними процесами, які відбувалися в Україні у 1920-ті роки, зокрема з рішенням Помісного собору 1921 року. Це сприяло тому, що українські композитори широко зверталися до написання духовної музики. Здійснений у статті аналіз релігійних текстів «Літургії» для мішаного хору за її рукописом, віднайденим в архіві НБУВ, сприятиме поширенню літургійних творів П. Демуцького у світській виконавській практиці. Піснеспіви композитора часом і сьогодні залучають у богослужіннях, зокрема у храмі Пирогова, а також у церквах селищ Яницівка, Охматів, де він народився і працював як композитор і хоровий диригент.

Загалом «Піснопіня Божественної Літургії» для мішаного хору П. Демуцького є цінною духовною спадщиною. Мовні особливості його літургійних творів відбивають загальні культурно-мистецькі тенденції на початку ХХ століття, зокрема: використання українських перекладів богослужбових текстів 1920-х років та дотримання всіх канонів церковного багатоголосся.

Порфирій Демуцький усе життя перебував у вирі подій, активно втілював ідеї українського музичного відродження ХХ ст., прагнучи бути ближче до народу. Він заснував Охматівський хор, записав на Київщині більше семиста українських пісень, здійснював регентську, композиторську і лікарську діяльність. П. Демуцький був щиро переконаний: «Хто співає – той щасливий», а хто співає рідною мовою, – щасливіший удвічі.

¹ Переклад українською мовою (початку 1920-х років) є лише у першому проведенні: «Ми таємно з себе херувимів виявляємо».

² «Ми таємно з себе Херувимів виявляємо. І Животворчій Тройці Трисвятую пісню співаємо. Відкладімо ж нині всякі життєві піклування. Підіймемо і ми Царя всіх, що Його як переможця Янгольські чини невидимо несуть».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Бенч О. Творчість Порфирія Демуцького, Василя Верховинця, Ярослава Барнича в контексті народного хорового виконавства // Науковий вісник Одеської державної музичної академії імені А. В. Нежданової. Вип. 10. Одеса: Друкарський дім, 2009. С. 9–18.
2. Барик С. П. Д. Демуцький [некролог] // Життя й Революція. 1927. № 6. С. 433.
3. Гордійчук М. П. Д. Демуцький // Фольклор і фольклористика. Київ: Муз. Україна, 1979. С. 202–205.
4. Грінченко М. Історії української музики. Київ: Спілка, 1922. 278 с.
5. Демуцький П. Д. Автобіографія // Етнографічний вісник / Видання Етнографічної комісії УАН, 1928. № 6. С. XXVII–XXXII.
6. Демуцький П. Д. Ліра та її мотиви. Додатки. Біографічні матеріали / упоряд., покажч. О. О. Савчук; передмови О. В. Богданової та Ю. Є. Медведика. Харків: Видавець Савчук О. О., 2012. 310 с.
7. Демуцький П. Д. Літургія [для жіночого хору]. Київ: 7-я Гостип., 1922. 16 с.
8. Демуцький П. Піснопіння Божественної Літургії. Музика П. Демуцького [для мішаного хору] // НБУ ім. В. І. Вернадського. Інститут рукопису. П. Демуцький. І 35932. [1900–1905]. 36 арк.
9. Доманицький В. Ліра и її мотиви // Киевская старина. 1903. Т. LXXXIII, ноябрь. С. 109–111.
10. Засадна О. В. Українська церковно-музична творчість 20-х років ХХ століття: жанрові пріоритети та стилістичні особливості (на прикладі доробку композиторів київської хорової школи): дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 Теорія та історія культури (Мистецтвознавство) / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2014. 207 арк.
11. Квітка К. Порфирій Демуцький. Коментарі та примітки до статті «Порфирій Демуцький» // Квітка К. Вибрані статті: у 2 т. / упоряд. Автор передм. та комент. А. Іваницький. Ч. 2. Київ: Муз. Україна, 1995. С. 79–129.
12. Корній Л. П., Сюта Б. О. Українська музична культура. Погляд крізь віки: монографія. Київ: Муз. Україна, 2014. 592 с.
13. Марущак М. М. Порфирій Демуцький та хорова капела «Думка»: невідомі сторінки творчої співпраці // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 113: Композитори і музикознавці Київської консерваторії (1923–1941): зб. ст. Київ, 2015. С. 257–269.
14. Ященко Л. П. Д. Демуцький: Нарис про життя і творчість. Київ: Держ. вид-во образотв. мистец. і муз. літ., 1967. 45 с.

Марущак М. Б. Богослужбные тексты в духовных произведениях Порфирия Демуцкого («Литургия» для смешанного хора). Проанализированы особенности написания богослужбных текстов в духовных произведениях П. Демуцкого, в частности в автографе «Литургии» для смешанного хора, найденном автором статьи в архиве НБУВ. Композитор написал это произведение в начале ХХ века, однако в своё время оно так и не получило распространения в богослужении, потому что его сразу запретили к печати и исполнению. В этом убеждает информация, помещённая П. Демуцким в 1921 году в автографе «Литургии». Рукопись содержит «Литургию» для смешанного хора (51 хоровой номер) и приложения (21 номер). Текст религиозного содержания написан П. Демуцким на украинском и церковнославянском языках, ноты – одними почерком и чернилами. Произведение соответствует канонам жанра и богослужбного процесса. Отмечено, что в духовных музыкальных произведениях вписывать религиозные тексты на украинском языке стало возможным только в

1920-е годы, когда решением Поместного собора 1921 г. их было разрешено печатать и исполнять. Поэтому и П. Демуцкий в «Литургию» вписывает, кроме церковнославянского, и украинский текст, взяв за основу первый перевод начала 1920-х годов. Уникальность этой рукописи заключается в том, что в ней содержатся три языковые варианта текста, что в целом не характерно для большинства духовных опусов украинских композиторов. Чтобы исполнять такие песнопения в наше время, нередко требуется их редактирование, а порой – и новая подтекстовка. Современные хоры могут петь «Литургию» для смешанного хора П. Демуцкого как на украинском, так и на церковнославянском языках.

Ключевые слова: духовная музыка, литургия, богослужебные тексты на украинском языке.

Marushchak M. B. Liturgical Texts in the Spiritual Works of Porfiry Demutsky (“Liturgy” for Mixed Choir). The article analyses peculiarities of liturgical texts in the works of P. Demutsky, in particular in the autograph “Liturgy” for mixed choir, found by the author of the article in the archives of the Vernadsky National Library of Ukraine. The composer wrote this work in the early 20th century, but in his time he never gained traction in liturgy because he was immediately banned from publishing and performing. This is known from the information provided by P. Demutsky in 1921 in the autograph “Liturgy”. The manuscript contains: “Liturgy” for mixed choir (51 choral numbers) and annexes (21 numbers). The text of religious content P. Demutsky wrote in Ukrainian and Church Slavonic, the notes – in one handwriting and ink. The work corresponds to the canons of the genre and the liturgical process. It is important to note that in religious musical works, religious texts in the Ukrainian language were only allowed in the 1920^s, when the Local Council allowed them to be printed and performed in 1921. Therefore, P. Demutsky writes in “Liturgy”, in addition to Church Slavonic, also in Ukrainian, based on the first translation of the early 1920^s. The uniqueness of this manuscript lies in the fact that it contains three linguistic versions of the text, which in general is not typical for most spiritual opuses of Ukrainian composers. To perform such songs in our time, it is often necessary to edit them, and sometimes subtitle. Modern choirs can sing “Liturgy” for mixed choir by P. Demutsky in both Ukrainian and Church Slavonic languages.

Keywords: spiritual music, liturgy, liturgical texts in the Ukrainian language.